

PSİKO-SOSYAL AÇIDAN ŞİDDET ve ÇÖZÜM YOLLARI

Necmi KARSLI*

Öz

İnsanlık tarihi ile başlayan şiddet olgusu çağımızda ırk, din, dil ve kültür ayırımı yapmadan tüm insanlığı etkileyen küresel bir sorun haline gelmiştir. Şiddet, iç-güdüsel, biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik boyutları olan bir olgudur. Bu nedenle şiddetin çözümü konusundaki yaklaşımlar da çok yönlü olmalıdır. Şiddeti önleme konusundaki girişimler, uygulanmış şiddeti cezalandırmaktan ziyade, oluşmadan önlenme üzerine odaklanmalıdır. Bu ise çocukluk döneminden başlayarak sağlam bir din, vicdan ve oto kontrol duygusunun eğitim yoluyla içselleştirilerek bireylere kazandırılması ile mümkün olabilir. Bu çalışmada şiddetin tanımı, nedenleri, psikolojik yaklaşımların şiddet hakkındaki görüşleri ve çözüm yolları incelenmektedir. Şiddetin kaynakları ve nedenlerinin doğru bir şekilde anlaşılması, şiddetin önlenmesinde ne tür tedbirlerin alınabileceğinin belirlenmesi açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, saldırganlık, şiddet türleri, şiddetin nedenleri, şiddetin önlenmesi

Psychological-Social Perspective Violence and Solutions

Abstract

Violence phenomenon which starts with humanity history has been a global problem without making any distinction about race, religion, language and culture in this century. Violence is a phenomenon which has instinctive, biological, psychological, sociological and economic aspects. Therefore, the approaches dealing with solution of violence must also be versatile. Rather than punishing violent after the implement, studies should focus on the violence prevention before implementation. This situation can be achieved by gaining sense of conscience, religiousness, self-control via education which starts from early age. In this study, violence definition, causes, solutions and views of the psychological approaches related with violence were studied. Understanding violence sources and causes in a correct way is important in terms of determining what kind of precautions should be taken to prevent violence.

Keywords: Violence, aggression, violence types, violence causes, violence prevention.

* Yrd. Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı, necmikarsli@ktu.edu.tr

Giriş

Günümüzün en önemli sorunlarında birisi kontrolsüz öfke ve şiddettir. Kontrolsüz öfkenin neden olduğu şiddet her yıl binlerce insan ölümüne veya yaralanmasına yol açmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 133 ülkede yaptığı araştırma sonucu hazırladığı 2014 yılı Şiddeti Önleme Üzerine Küresel Durum Raporu'na göre yaklaşık dört yetişkinden birisi %25'i çocukluğunda fiziksel olarak; %36'sı duygusal olarak istismar edilmektedir. Kadınların %20'si erkeklerin ise %5-10'u çocukluğunda cinsel olarak istismar edilmektedir. Dünya genelinde her yıl yaşları 10-29 arasında değişen yaklaşık 200.000 kişi cinayete kurban gitmektedir. Ölen genç insan sayısından çok daha fazlası hastanede tedavi olmayı gerektirecek şekilde yaralanmaktadır. Rapora göre ülkemizde 2011 yılında 1703 cinayet işlenmiştir. Ülkemizde görülen şiddet türleri arasında kişiler arası şiddet, organize şiddet, çocuğa kötü muamele, genç şiddeti, eş şiddeti, cinsel şiddet ve yaşlılara şiddet yer almaktadır.¹ Amerikan Psikoloji Kurumu (1993) ve Amerikan Adalet Bakanlığının (1997) verilerine göre ABD'de her beş dakikada bir çocuk şiddet suçu nedeniyle tutuklanmaktadır. Her gün 100.000'den fazla çocuk okula silah götürmektedir. Silahla uygulanan şiddet her 3 saatte bir çocuğunun ölümüne yol açmaktadır. 15-24 yaşları arasındaki bireyler arasında cinayet ikinci ölüm nedenidir. Bu yaş grubundaki Afro-Amerikalılar arasında birinci ölüm nedeni cinayettir. Chicago'da büyüyen bir çocuğun cinayete kurban gitme oranı Kuzey İrlanda da büyüyen bir çocuğa göre 15 kat daha fazladır.² Medyada her gün aile içi şiddet, cinayet, saldırı, yaralama, tecavüz, cinsel istismar gibi şiddet içerikli haberlerin yansıtılması şiddet potansiyeli taşıyan bireylerde şiddet davranışını tetikleyebilmekte ve kolluk kuvvetlerine yakalanmama konusunda yol, yöntem öğretebilmektedir.

Bu araştırmada şiddetin hangi kaynaklardan beslendiğinin ve şiddeti önleme yaklaşımlarının tespiti amaçlanmaktadır. Şiddet konusunda yapılmış pek çok araştırma bulunmakla birlikte, günümüzde çözümlenememiş güncel bir sorun olması nedeniyle konu incelenmeye değer bulunmuştur. Araştırmada konuya dair bütüncül

¹ Global Status Report On Violence Prevention 2014, World Health Organization 2014, http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/status_report/2014/en/ Erişim Tarihi: 13.4.2015, ss.70,72,230.

² Stacy L. Smith, Edward Donnerstein, "Harmful Effects of Exposure to Media Violence: Learning of Aggression, Emotional Desensitization, and Fear", *Human Aggression*, Ed. Russel G. Geen, Edward Donnerstein, Academic Press, California 1998, s. s.167.

bir görüş elde edebilmek için öznesi ve nesnesi açısından sınırlandırılmaksızın şiddet tüm yönleriyle ele alınmaya çalışılmıştır.

Şiddetin Tanımı

Şiddetin ne olduğu konusunda herkes tarafından kabul gören bir tanım yoktur. Bu durum, olgunun farklı disiplinler tarafından ele alınmış olması ve olguyu tanımlayanların bilgi, tecrübe, kişisel görüş ve kültür farklılıklarından kaynaklanmaktadır.

Şiddetin niteliğini tanımlayan değişik tanımlar bulunmaktadır ve bu tanımlar özellikle kapsamaları açısından farklılaşmaktadırlar. Tanımlarda şiddet genellikle, kasıtlı olarak incitme, ırza geçme veya bir kimseye zarar verme niyetiyle yapılan fiziksel eylemler olarak tanımlanmaktadır.³ Geçmişte şiddet terimi sadece fiziksel eylemler için kullanılırken, günümüzde kötülük içeren psikolojik ve cinsel eylemleri de tanıma dâhil etme yönünde bir eğilim bulunmaktadır.

Sözlükte şiddet, düşmanlık ve öfke duygularının, kişilere ve nesnelere yönelik fiili, yıkıcı fiziksel zor yoluyla dile getirilmesi, saldırganlığın özgürlüğü ve insan iradesini hiçe sayan en ileri en aşırı boyutu şeklinde tanımlanmaktadır.⁴

Michaud'a göre şiddet bir karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan birinin veya birkaçının doğrudan veya dolaylı, toplu veya dağınık olarak, bir başkasının bedensel veya törel bütünlüğüne; malına, simgesel, sembolik veya kültürel değerlerine zarar verecek şekilde davranmasıdır.⁵

Murchadha'ya göre şiddet, bazı anlatılamaz vahşetlere sapıkça bir dönüş olarak değil, sosyal ve kültürel bir olgu olarak anlaşılabilir. Gücün olduğu yerde, şiddet riski ve tehdidi çok uzak değildir. Bir toplum içinde yaşamak fiziksel, duygusal ve entelektüel ihtiyaç, arzu ve isteklere maruz olmayı gerektirir ve bu olmadığında insan ilişkileri mümkün olmaz. Şiddet ise bu maruz kalmaya bir tepkidir ve onu beslemektedir.⁶

Dünya Sağlık Örgütü ise şiddeti şöyle tanımlamaktadır; "kendisine, başkasına, bir gruba veya topluma karşı kasti olarak fiziksel

³ David Matsumoto, *The Cambridge Dictionary of Psychology*, Cambridge University Press 2009, s.570.

⁴ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat, Ankara 2009, s.689.

⁵ Yves Michaud, *Şiddet*, Çev. Cem Muhtaroglu, İletişim Yayınları, ss.8,9.

⁶ Felix Ó Murchadha, *Violence, Victims, Justifications: Philosophical Approaches*, Peter Lang 2006, s.9.

baskı veya güç kullanmak, tehdit etmek veya fiiliyata geçirmek, yaralama, ölüm, psikolojik zarar, gelişim bozukluğu veya mahrum bırakmaya neden olmak veya bu durumların gerçekleşme ihtimalini artırmaktır.⁷

Şiddet kavramı sadece fiziksel müdahale ile sınırlandırılmaz. Bir kişinin ahlâkî olmayan bir kelime kullanması, imalı bir şekilde bakması, başka bir kişinin duygularını incitmesi, onun bedenine ya da eşyalarına zarar vermesi de şiddet davranışıdır. Şiddet sadece silahla birini yaralama/öldürmeyi değil, aynı zamanda bir kişiye kızmayı ve bağırma da kapsar. Fiziksel şiddet eylemleri açık olmasına rağmen duygusal şiddet yaşamımızın birçok alanına gizlice girer. Saygısız, küçük düşürücü, aldatıcı ya da gözdağı verici kelimeler, bakışlar ve imalar bizim duygularımızı incitebilir.⁸ Şiddet hakkında yapılan tanımlamalar incelendiğinde şiddetin aşağıdaki özellikleri ön plana çıkmaktadır.

- Şiddet kasıtlı olarak kötülük yapma niyeti içeren bir davranıştır.
- Birey, grup veya toplum tarafından, başka birey, grup, toplum, eşya veya hayvana uygulanabildiği gibi kişi kendi kendisine de şiddet uygulayabilir.
- Şiddet sadece fiziksel yolla değil, psikolojik, sözlü veya ima yoluyla da uygulanabilir.
- Şiddete yönelik algı ve tutumlar, zaman, mekân, sosyal çevre, eğitim ve kültüre göre farklılaşabilir.

Şiddet ile ilişkili kavramlar

Öfke: Öfke engellenme, saldırıya uğrama, tehdit edilme, yoksun bırakılma, kısıtlanma, vb. gibi durumlarda hissedilen ve genellikle neden olan şeye veya kişiye yönelik şu veya bu şekilde saldırgan davranışlarla sonuçlanabilen oldukça yoğun negatif bir duygudur.⁹ Öfke ile şiddet birbiri ile yakından ilişkili kavramlardır. Şiddet öfkenin eyleme geçirilmiş halidir. Şiddet davranışı oluşmadan önce genellikle öfke duygusu tecrübe edilmektedir. Ancak bu durumun istisnaları bulunmaktadır. Örneğin bir kiralık katil öldüreceği kurbanına öfke duymadan da eylemini gerçekleştirebilir veya savaşta

⁷ Etienne G. Krug, Linda L. Dahlberg, James A. Mercy, *World Report On Violence And Health*, World Health Organization, (Ed.: Etienne G. Krug ve diğerleri), Geneva 2002, s.5.

⁸ Bozkurt Koç, *Okulda Şiddet*, E Yazı Yayınları, İstanbul 2011, s.9.

⁹ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, s.542.

ölüm ve öldürme sıradanlaştığından bir asker düşman askerini öfke hissetmeden öldürebilir. Genel olarak öfke duygusu şiddetin bir öncülü olduğundan dolayı şiddetle başa çıkmada koruyucu bir tedbir olarak bireylere duygu ve öfke kontrolü konusunda eğitim verilmektedir.

Saldırganlık: Saldırganlık sözlükte öfke, düşmanlık, rekabet, engelleme, korku gibi durumlardan kaynaklanan ve karşısındakine zarar vermeyi, onu durdurmayı, ona engel olmayı, ya da kendini korumayı hedefleyen fiziksel, sözel veya sembolik her türlü davranış olarak tanımlanmaktadır.¹⁰ Şiddet ve saldırganlık genellikle karıştırılan ve birbirinin yerine kullanılan kavramlardır. Saldırganlık bir başkasına yönelik acil olarak zarar verme niyeti taşıyan herhangi bir davranış olarak tanımlanmıştır. Ek olarak saldırgan davranışının hedefe zarar vereceğine inanmalı ve hedef kaçma davranışına motive olmalıdır. Bu tanım Dünya Sağlık Örgütü'nün şiddet tanımının bazı unsurlarını (özellikle zarar ve niyet kavramlarını) içermekte ancak, hedefin kaçma davranışına motive olma gerekliliğini eklemektedir. Bu nedenle bir hastalığı tedavi etmek için doktor tarafından uygulanan acı verici bir tedavi saldırganlık olarak nitelenemez. Şiddet amacı öldürme gibi aşırı derece zarar vermek olan saldırganlıktır. Bu mantığa göre tüm şiddet eylemleri saldırganlıktır fakat tüm saldırganlık eylemleri şiddet olarak kabul edilemez. Bu anlamda pek çok mizah bile saldırganlık sınıfına girebilir ancak şiddet değildir. Daha gerçekçi bir benzetimle, bir çocuğun oyun alanında başka bir çocuğu itip düşürmesi bir saldırganlık eylemi olarak kabul edilebilir ancak şiddet olarak nitelenemez.¹¹ Şiddet ile saldırganlık arasındaki fark şiddet daha çok davranış, eylem ve sergilenen bir tavır iken saldırganlık daha çok bir duygu ve ruh halidir.¹²

Şiddet Türleri

Şiddet faili, tabiatı ve hedefi açısından farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Dalberg ve Krug şiddeti faili açısından üç kategoriye ayırmıştır. Bunlar; bireysel, kişiler arası ve kolektif şiddettir. Bireysel şiddet, intihar davranışı ve kendi kendine kötü muamele şeklin-

¹⁰Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, ss.627,628.

¹¹ Matthew S. Eastin, *Encyclopedia of Media Violence: One-Volume Set*, Sage Publications 2013, s.384.

¹² Celalettin Vatandaş, *Aile ve Şiddet: Türkiye'de Eşler Arası Şiddet*, Afyon Kocatepe Univ. Yayınları 2003, s.4.

de iki kısma ayrılmaktadır. Kişiler arası şiddet ise aile ve eş şiddeti ile grup şiddeti şeklinde iki kısma ayrılmaktadır. Kollektif şiddet ise sosyal, siyasi ve ekonomik şiddet şeklinde kısımlara ayrılmaktadır. Önceki şiddet türlerinden farklı olarak kollektif şiddet daha büyük gruplar veya devletler tarafından uygulanmaktadır. Sosyal şiddet organize gruplar veya terör örgütleri tarafından yapılan şiddet eylemlerini içermektedir. Siyasi şiddet devletler veya büyük gruplar tarafından yapılan savaş ve benzeri çatışmaları içine alır. Ekonomik şiddet ise devletler veya büyük gruplar tarafından çıkar amaçlı olarak ekonomik faaliyetleri bozma, temel hizmetlere erişimi engelleme, ekonomik bölüme ve parçalanmaya neden olma gibi saldırıları kapsamaktadır.¹³

Tabiatı açısından şiddet, fiziksel, cinsel, psikolojik, yoksun bırakma veya ihmal etme şeklinde sınıflandırılabilir. Cinsel şiddet, aile içi şiddet, zorla evlendirme, namus suçları, kadın sünneti, fahişelik ve kadın ticareti gibi cinsiyet temelli şiddetin bütün şekilleri ile ilişkilidir. Cinsel suç, tecavüz veya cinsel şiddet ile aynı anlamda kullanılmaktadır.¹⁴ Ayrıca çocuğa yönelik bir şiddet türü olarak çocuk cinsel istismarı sosyal ve medikal bir sorun olarak artan bir seyir izlemektedir. Yakın zamanda yapılan bir araştırmaya göre kızların 96/1000'si, erkeklerin ise 67/1000'si cinsel istismara uğramaktadır.¹⁵

Hedefi açısından şiddet, amaçsal ve araçsal şiddet şeklinde iki kısımda incelenebilir. Amaçsal şiddet kişinin kendi dışındaki birey, eşya veya hayvana kasti olarak kötülük yapması, kötülük yapmayı arzulaması veya başka deyişle bireysel kin ve nefreti söz konusudur. Örneğin intikam amacıyla bir başkasını öldürmek amaçsal şiddettir. Araçsal şiddet ise bireyin diğer birey, eşya veya hayvana karşı özel kin ve nefreti söz konusu değildir. Şiddet başka bir kazanım için araç olarak kullanılmaktadır. Kişi meslek olarak, hayatını kazanmak için şiddet uygulayabilir. Bir kiralık katilin kurbanını öldürmesi ve bir boksörün rakibine vurması araçsal şiddete örnek olarak gösterilebilir.

¹³ Krug, Dahlberg, Mercy, *World Report On Violence And Health*, s.6

¹⁴ Adrian Howe, *Sex, Violence and Crime*, Roudledge-Cavendish, Oxon 2018, s.212.

¹⁵ Astrid Heppenstall Heger, "Child Sexual Abuse", *Clinical Pediatric and Adolescent Gynecology*, (Editörler: Joseph S Sanfilippo ve diğerleri), Informa Healthcare USA, New York 2009, s.277.

Şiddetin Nedenlerine Yönelik Psiko-Sosyal Yaklaşımlar

İnsanoğlu, içgüdüsel, biyolojik, fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal yönü olan varlıktır ve bu yönlerin her birisi insanın duyu, düşünce ve davranışını etkileyebilir. Psikoloji tarihinde ortaya çıkan yaklaşım ve kuramların her birisi insanın farklı yönlerine vurgu yapmışlar ve insanı daha bütüncül olarak ele alma yönünde gelişmeye devam etmektedirler.

Şiddetin kaynağı konusunda içgüdüsel, biyolojik ve sosyal öğrenmeye dayalı teoriler bulunmaktadır. Bu teorilere göre şiddet davranışı üzerinde, çocukluk tecrübeleri, genetik, kişilik bozuklukları, kafa travmaları, psikopatoloji, travma sonrası stres bozukluğu, düşük dürtü kontrolü, düşük öz saygı, madde kullanımı ve diğer yaşamsal durumların etkileri bulunmaktadır.¹⁶

İçgüdü Kuramı: İçgüdüsel yaklaşıma göre şiddet olgusu insanın doğuştan getirdiği kendini koruma ve varlığını sürdürme amacı güden bir güdüdür. Bu bağlamda şiddet evrensel bir olgudur. İçgüdüsel teoriler insanların saldırganlığa yönelik içsel bir eğilime sahip olduklarını ileri sürmektedirler. Bu teoriler yirminci yüzyılın başlarında Freud içgüdü teorisinin psikanalitik yönüne dair çalışmalarını ortaya koyduğunda oldukça popüler iken günümüzde içgüdülerin insan davranışını anlamada yetersiz olduğu görülmüştür.¹⁷ İçgüdü teorisi varsayımları araştırmalarla desteklenemeyen bir teori duruma gelmiştir. İçgüdü kuramı ile ilgili olarak psikanalitik ve etiyojik yaklaşımlar incelenecektir.

Psikanalitik Kuram: Saldırganlığın içgüdüsel bir davranış olduğunu ve insanın doğasında var olduğunu savunan görüşün ilk ve önemli temsilcisi Sigmund Freud'dur. Freud başlangıçta, insan davranışlarının temelinde, *eros* olarak isimlendirilen bir temel yaşam içgüdüünün bulunduğunu ilen sürmüştü ve bunu libido olarak isimlendirmişti. Freud Birinci Dünya Savaşı sonrasında ilk düşüncelerini değiştirmiş ve yaşam içgüdüünün (*Eros*) karşısında ve ona rakip olan bir ölüm içgüdüünün (*Thanatos*) olduğunu kabul etmiştir. Freud'a göre saldırganlık ölüm içgüdüünün bir türevidir ve

¹⁶ Albert R. Roberts, *Handbook Of Domestic Violence Intervention Strategies: Policies, Programs, and Legal Remedies*, Oxford University Press, New York 2002, s.26.

¹⁷ Sally Gadsdon, *Psychology and Sport*, Heinemann 2001, s.45.

hem bireyin kendisine hem de kendisi dışındaki diğer canlı ve eşyalara yönelebilir.¹⁸

Freud saldırganlığın yararlı, belki de gerekli bir işlevi yerine getirdiğini öne sürmüştür. O'na göre kendini yok etme güdüsünün neden olduğu içsel gerilimler saldırganlık şeklinde dışa yansıtılmaz ise birey bu saldırganlığı kendisine yöneltecek ve ruh sağlığı bozulacaktır. İçsel gerilimleri saldırganlık şeklinde dışa yansıttığında ise deşarj olacak ve rahatlayacaktır. Bu durum psikanalitik kuramda "katarsis" olarak isimlendirilmektedir. Ancak daha sonra yapılan araştırmalar saldırganlığı dışa yansıtmanın veya boşaltmanın saldırganlığı azaltmadığı aksine artırdığını göstermiştir. Freud'un ölüm ve saldırganlık içgüdü, ciddi eksiklikleri olması, varlığını ispatlayıcı bulguların bulunamamış olması nedeniyle etkisini uzun süre sürdürememiştir.¹⁹

Saldırganlık ve şiddet olgusuna bakış konusunda orijinal psikanaliz ile çağdaş psikanaliz arasında görüş farklılığı bulunmaktadır. Orijinal teori genişledikçe ve değiştikçe, yavaş yavaş birkaç özgün yaklaşım olmaya doğru gitmektedir. Saldırganlığın ne olduğu konusunda onu içsel bir güdü veya içgüdü olarak gören yapısal teorisyenler ile ikinci derece narsistik bir zarar olarak gören benlik psikologları arasında anlaşmazlık bulunmaktadır. Freud'un saldırganlık teorisi çağdaş psikanalizciler ve psikologlar tarafından yoğun bir şekilde eleştirilmektedir. Özellikle saldırganlığın kendiliğindenliği düşüncesi, yani saldırganlığın içsel olarak biriken bir enerji olduğu görüşü reddedilmektedir.²⁰

Etiyolojik Kuram: İnsan ve hayvan davranışlarını karşılaştırmalı olarak inceleyen etiyolojik kuram saldırganlığın içgüdüsel yapısı hakkında bilgiler vermektedir. Özellikle hayvan davranışları üzerine çalışmaları ile bilinen Lorenz saldırganlığın içgüdüsel bir özelliğe sahip olduğunu ortaya koymuştur. Lorenz'e göre türün kendi üyelerine karşı saldırganlığı diğer türlerden daha fazladır. Zira kendi türlerinden komşularına yönelik saldırganlıkta en ufak bir azalma, araziyi, aynı zamanda yavruların gıda kaynaklarının kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Bundan dolayı saldırganlığın

¹⁸ Koç, Okulda Şiddet, ss.34-36.

¹⁹ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Günümüzde İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yayınları İstanbul 2010, s.385.

²⁰ Stal Bjorkly, "Psychological Theories of Aggression: Principles and Application to Practice", *Violence in Mental Health Settings Causes, Consequences, Management* (Editörler: Dirk Richter, Richard Whittington), Springer 2006, s.29.

amacı türün devamının sağlanmasıdır.²¹ Freud ve Lorenz kuramlarında içgüdüyü farklı şekillerde açıklamaktadırlar. Lorenz'in kuramında saldırganlık içgüdüğü yaşama hizmet ederken, Freud'un kuramında saldırganlık içgüdüğü ölüme hizmet etmektedir.²²

Lorenz'e göre hayvanlarda kendi bölgelerini savunmak için şiddet sergilenmesi yaygın iken insanlarda bu tür saldırganlık daha az yaygındır. Lorenz, saldırganlığın biriktirilmiş bir enerji olduğuna ve uygun eylemler vasıtasıyla düzenli bir şekilde serbest bırakılmazsa, tıpkı bir buhar kazanının patlaması gibi saldırgan davranışlara yol açacağına inanıyordu.²³ Teoriye göre bu enerji saldırganlık şeklinde dışa yansıdığına yeniden birikinceye kadar saldırgan davranış oluşmayacaktır. Ancak saldırganlık biriken ve boşalan bir enerji olduğu düşüncesi deneysel temelden yoksundur. Ayrıca savaşlarda olduğu gibi sürekli ardı ardına saldırgan eylemlerde bulunan insanların varlığı, saldırganlığın içte biriken ve boşalan bir enerji olduğu düşüncesiyle aykırılık arz etmektedir. Bununla birlikte araştırmalar saldırganlığın dışa yansıtılmasının saldırganlığı azaltmadığı aksine artırdığını göstermektedir.²⁴

db | 71

Biyolojik Kuram: Şiddet davranışında dışsal faktörlerin önemli bir yeri olmakla birlikte şiddetin geçmişten bugüne devam eden bir olgu oluşu, şiddetin psikolojik ve biyolojik kökenlerinin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu yaklaşıma göre sinir sistemi, beyin salgı bezleri, genetik, vücuda alınan gıda maddeleri ve kimyasallar ile şiddet arasında ilişki bulunmaktadır. Ayrıca olumsuz bir takım yaşantılar, istismarlar bireyin sinirsel yapısını etkilemekte ve şiddet eğilimli hale getirmektedir.

Biyolojik etkiler, genetik ve biyolojik etkiler şeklinde iki kısımda incelenebilir. Genetik etkiler kişinin kromozomlarının meydana getirdiği davranış kılavuzları olarak adlandırılabilir. Kromozomlar DNA'lardan oluşmaktadır. Bireyin sahip olduğu genetik özellikler biyolojik ebeveyninden kendisine kalıtımsal yapı olarak miras kalmaktadır. Genler bireyin dış görünüşünü etkilediği gibi davranışları da etkileyebilmektedir. Biyolojik çevre etkileri ise genlerden farklı olarak bireyin DNA'sına kodlanmış olmamakla birlikte biyolojik olarak bireyi etkileyen bir takım olaylardır. Örneğin trafik kazala-

²¹ Konrad Lorenz, *On Aggression*, Psychology Press 2002, s.168.

²² Koç, *Okulda Şiddet*, s.41.

²³ Gadsdon, *Psychology and Sport*, s.45; Zillmann, *Hostility and Aggression*, s. 122.

²⁴ Krahe, *The Social Psychology of Aggression*, s. 29.

rında yaşanan kafa travmalarının bireyin daha sonra kişiliğini de-
ğiştirdiği düşünülmektedir.²⁵

İnsan beyinde duyguları düzenleyen üç temel nörolojik sistem bulunmaktadır. Bunlar amigdala ile prefrontal korteksin orta ve çevre bölgeleridir. Amigdala da meydana gelen değişimler orga-
nizmada saldırgan davranışlara yol açabilmektedir. Ayrıca araştı-
rılmalarda beyin orta ön korteksinin de saldırganlık ile ilişkili olduğu
tespit edilmiştir. Nörolojik sorunlu hastaların beyin görüntüleme
verileri üzerinde yapılan incelemeler ön kortekste işlev bozuklu-
ğunun saldırganlığa yol açtığını göstermiştir.²⁶ Bazı araştırmalar ise
hamilelikte ve doğumdaki komplikasyonların çocuğun ileriki dö-
nemlerde şiddet eğilimli olmasına yol açtığını göstermiştir. Bunda
şiddet davranışına ket vurmakla görevli beyin mekanizmalarının
zarar görmüş olması etkili olmuş olabilir. Beyin yaralanması, dav-
ranış problemleri, dürtüsellik, hiperaktiflik ve düşük IQ üzerinde
önemli bir etkidir. Bu tip yaralanmalar doğum sonrasında ve ço-
cukluk döneminde de olabilmektedir.²⁷

72 | db

Cinsiyetin şiddet ile ilişkisine bakıldığında, araştırmalara göre
psikolojik veya sosyal zararlardan ziyade acı ve fiziksel zarar üreten
saldırganlık davranışı bayanlara nazaran erkelerde daha fazladır.
Örneğin bayan ve erkekler arasında şiddet suçundan mahkûm olma
oranı 1/7'dir. Başkalarına yönelik şiddetten hüküm giyenlerin
%92'si erkektir. Evrimci bakış açısına göre, erkeğin üstün fiziksel
gücü avcı toplumlarda açık bir avantaj sağlamaktaydı. Bazı hayvan
türlerine erkeklik hormonu testesteron enjekte edildiğinde saldı-
rganlık davranışında artış görülmektedir. Ancak bu durumun insan-
larda da mutlak anlamda geçerli olduğu söylenemez. Zira şiddet
uygulayan ve uygulamayan erkeklerin testesteron düzeyleri arasın-
da farklılık görülmemiştir.²⁸ Pek çok araştırmada bayanlarda fiziksel
saldırganlıktan ziyade fiziksel olmayan saldırganlığın daha fazla
yaygın olduğu ve çoğu kültürde özellikle yaş arttıkça erkeklerde de

²⁵ Englander, *Understanding Violence*, ss.55-56.

²⁶ Dennis S. Charney, R. James R. Blair, "Emotion Regulation: An Affective Neuroscien-
ce Approach", *Neurobiology of Agression*, (Editör: Mark P. Matsson), Humana Press,
New Jersey 2003, ss.22-25.

²⁷ Report of the Gulbenkian Foundation Commission, "Children and violence", s.44.

²⁸ Report of the Gulbenkian Foundation Commission, "Children and violence", s.41.

fiziksel salınlığa nazaran fiziksel olmayan saldırganlığın daha fazla olduğu tespit edilmiştir.²⁹

Alkol ve uyuşturuğu maddeler ile şiddet davranışları arasında pozitif ilişki bulunmaktadır. Alkol satışının yasal olması ve kolay ulaşılabilirliği nedeniyle şiddet olayları üzerinde önemli bir orana sahiptir. Amerika'da şiddet suçu kurbanları üzerinde yapılan bir araştırmada tecavüz, soygun ve saldırı olaylarının %36'sında kurbanların kendilerine saldıranların alkol veya uyuşturuğu etkisi altında olduklarına inandıklarını, mağdurların %43'ü kendilerine saldıranların alkol veya uyuşturuğu etkisi altında olup olmadığını bilmediklerini, %20'si ise saldırganların madde etkisinde olmadığından kesin bir şekilde emin olduklarını bildirmişlerdir. Suçlular üzerinde yapılan başka bir araştırmada şiddet suçu nedeniyle hükümlülerinin üçte ikisi olay esnasında kendilerinin veya kurbanlarının alkol veya uyuşturuğu etkisi altında olduklarını bildirmişleridir. Alkol ve uyuşturuğu maddelerin insan davranışları üzerinde çeşitli etkileri bulunmaktadır. Bunlar merkezi sinir sistemini uyarma veya bastırma ve temel düşünce süreçlerini değiştirmedir. Bu etkiler alınan maddenin türü ve miktarına göre farklılaşmaktadır. Uyuşturuğuların en kötü psikolojik etkisi hali hazırda ruhen dengesiz bireylerde görülmektedir, örneğin biraz paranoit olan bireyler alkol aldıklarında aşırı derecede paranoit olabilirler ve hayali bir kötülüğe karşı kendilerini korudukları inancıyla suç işleyebilirler.³⁰ Bununla birlikte çoğu biyolojik türde, doz-tepki ilişkisi doğrusal değildir, kısa süreli deneylerde, düşük dozda alkolün saldırganlığa neden olduğu veya saldırganlığı kolaylaştırdığı, yüksek dozda kullanımın ise saldırganlığı azalttığı tespit edilmiştir.³¹

Genetik faktörlerin risk alma ve fiziksel şiddete eğilim üzerinde etkisi bulunmakla birlikte bu eğilimler çevresel şartlara göre iyi veya kötüye doğru döndürülebilir. İkizler üzerinde yapılan araştırmalar anti-sosyal davranışlarda genetiğin kısmen etkili olduğu, çevresel etkenlerin ise çok daha önemli olduğunu göstermiştir.³² Biyolojik yaklaşım somut ve nesnel veriler içermesi bakımından

²⁹ Rebecca M. Young, Evan Balaban, "Aggression, Biology, and Context: Dejá-Vù All Over Again?", *Neurobiology of Aggression*, (Editör: Mark P. Matsson), Humana Press, New Jersey 2003, s.199.

³⁰ Englander, *Understanding Violence*, s.118.

³¹ Jan Volavka, *Neurobiology of Violence*, American Psychiatric Publishing, Washington 2002, s.197.

³² Report of the Gulbenkian Foundation Commission, "Children and violence", Calouste Gulbenkian Foundation London 1995, ss.39,40.

önemli olmakla birlikte, saldırganlığın oluşumunda etkili olan bilişsel, duygusal ve sosyal süreçleri göz ardı etmesi nedeniyle yetersiz kalmaktadır.³³

Davranışçılık Kuramı: Psikoloji biliminin ilk yıllarında popüler olan klasik davranışçılık davranışı etkileyen bilişsel süreçleri dikkate almayı, gözlemlenebilen davranışları inceleme konusu yapmaktadır. Klasik davranışçılığa göre öğrenme ödül, ceza ve koşullanma sayesinde gerçekleşmektedir. Davranışı etki tepki kuralı ile açıklayan kurama göre normal dışı davranışlar da klasik ve edimsel koşullanma ve sosyal öğrenme yoluyla kazanılmaktadır.³⁴ Saf davranışçılık sosyal ve durumsal olmayan dışsal değişkenlere genellikle odaklanmaktadır, ancak bireye sadece dışsal olarak yaklaştığında tanımsal çerçevesi dramatik bir şekilde soyut kalmaktadır. Ayrıca insanı anlamada uyarıcı tepki ve sonuca odaklanıp bireyin iç dünyasını dikkate almaması yönüyle eleştirilmektedir.³⁵ Son yıllarda bilişsel süreçleri de dikkate alan bilişsel davranışçı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır

74 | db

Engelleme-Saldırganlık Kuramı: Engelleme, belli bir hedefe yönelik dürtülerin veya eylemlerin dış veya iç etkenlerle engellenmesi olarak tanımlanmaktadır.³⁶

Saldırganlığı anlamada öğrenmeye önemli bir rol atfeden engelleme ve saldırganlık teorisi Yale Üniversitesinde bir grup psikanalist tarafından geliştirilmiştir. O zamana kadar çoğu psikanalist saldırganlığın hayvanlarda olduğu gibi insanlarda da doğal ve içgüdüsel olduğuna inanıyordu. Bu araştırmacılar saldırgan davranışın gelişmesinde öğrenmenin merkezi rolü olduğuna ikna olmuş olmalarına rağmen, onun biyolojik bir temeli olduğu fikrini de reddetmediler. Aslında zamanlarındaki psikanalitik düşünceden oldukça etkilenmişlerdi. Freud'a göre zevk arama ve acıdan kaçınma en temel zihinsel mekanizmadır ve bu süreçler tıkandığında engelleme meydana gelmektedir. Esasında davranışçı olan bu araştırmacılar

³³ Koç, Okulda Şiddet, s.47.

³⁴ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997, s.436.

³⁵ Richard W. Bloom, Nancy Dess, *Evolutionary Psychology And Violence*, Praeger 2003, s.6.

³⁶ Budak, Psikoloji Sözlüğü, s.250.

Freud'un iddialarının deneysel olarak test edilebilecek daha objektif davranışsal terimlerle açıklamaya çalıştılar.³⁷

Engelleme saldırganlık kuramları pek çok psikolog ve sosyolog tarafından saldırganlık ve şiddeti açıklamada en çok kabul gören kuramlardandır. Çünkü saldırganlık genellikle bir engellenmenin sonucudur.³⁸ İnsanların kendilerine kasıtlı olarak kötü davranıldığını düşündüklerinde öfkeye neden olan engellemeye nasıl tepki verecekleri olayları yorumlama şeklinde göre belirlenmektedir.³⁹ Engelleme eğer keyfi ve kasıtlı olarak algılanırsa daha fazla öfke ve saldırganlığa neden olmaktadır.

Teoriye göre engellenme her zaman saldırganlığa yol açmaktadır, ancak teoriye daha sonra getirilen eleştiriler sonrasında engellenmenin her zaman zorunlu olarak saldırganlığa yol açmayacağı, saldırganlığın engelleme ile birlikte bazı durumsal şartlara da bağlı olduğu benimsenmiştir.

Sosyal Öğrenme Kuramı: Sosyal öğrenme kuramı saldırganlığın orta çıkmasında doğuştan veya içgüdüsel etkenlerden ziyade dış çevresel işaretlere önem atfetmekte ve saldırganlığı işaret, tepki ve ödüller açısından ele almaktadır.⁴⁰ Sosyal öğrenme kuramına göre saldırgan davranışlar gözlemleme ve taklit etme yoluyla öğrenilmektedir. Bilişsel öğrenme kuramına göre ise saldırgan davranışın olumlu bir şekilde sonuçlanması saldırgan davranışı pekiştirmekte ve olasılığını artırmaktadır. Yani davranış kendi sonucu tarafından pekiştirilmektedir.

Çocuğun ailede gördüğü muameleler kişiliğini etkilemektedir. Ailede kötü muamele gören veya aile özellikle anne ilgi ve sevgisinden mahrum olan çocuklar daha fazla şiddet eğilimli olmaktadır. Bowlby hayatın ilk beş yıllık döneminde uzun süre anneden mahrum olmanın çocuklarda suçluluk dâhil pek çok olumsuz etkiye neden olduğunu tespit etmiştir. Bağlanma davranışı üzerine yapılan araştırmalarda kayıp, reddedilme ve yoksun kalmanın neden olduğu psikolojik travma ile şiddet davranışı arasında ilişki tespit edil-

³⁷ Leonard D. Eron, "Theories of Aggression: From Drives to Cognitions", *Aggressive Behavior : Current Perspectives*, (Editör: L. Rowell Huesmann), Plenum Press, New York, 1994, s. 3.

³⁸ Koç, Okulda Şiddet, s.50-51

³⁹ Leonard Berkowitz, "Is Something Missing? Some Observations Prompted By The Cognitive-Neoassociationist View Of Anger And Emotional Aggression", *Aggressive Behavior*, (Editör: L. Rowell Huesmann), Springer 1994, s.37.

⁴⁰ Eron, "Theories of Aggression: From Drives to Cognitions", s.5.

miştir. Bowlby'nin meslektaşı olan Mary Ainsworth tarafından gerçekleştirilen bir dizi deneysel çalışmada ayrılıktan sonra kaçınma ve bağımsız olma davranışı gösteren çocukların daha yüksek düzeyde saldırganlık gösterme eğiliminde oldukları görülmüştür.⁴¹

Şiddetin bir diğer nedeni grup veya arkadaş çevresidir. Birey ait olduğu gruba itaat ve uyum davranışı sergiler ve grubunun beklenti ve değerlerini kişisel beklenti ve değerlerinin önüne alır. Bunda grubun büyüklüğü, söz birliği, saygınlığı, yüz yüze olma, kişiliğin kaybolması, grup tarafından beğenilme arzusu ve grubun tepkisinden çekinme gibi nedenler etkili olmaktadır. Dolayısıyla eğer grup şiddet eğilimli bir grup ise grubun üyelerin şahsi olarak şiddete karşı olsalar bile şiddet davranışı sergileyeceklerdir. Grup psikolojisinin en iyi hissedildiği ortamlardan birisi ordudur. Silah altında bulunan bir asker emir verilmesi durumunda akla gelmeyecek gayri ahlaki veya insani davranışlar sergileyebilir. Buna en dramatik örnek 2. Dünya Savaşı'nda Nazilerin binlerce sivil Yahudi'yi toplama zulüm ve işkenceler ile toplu olarak imha etmesidir.⁴²

76 | db

Watson ve Skinner psikolojide sosyal öğrenme teorilerinin ve davranışçılığın en önemli temsilcileridirler. Onlara göre davranışları değiştiren ortam değiştirildiğinde insan toplumunda heyecan verici olasılıklar meydana gelebilir. Bandura çocuğu kendi gelişimine katkı sağlayan aktif düşünen bir varlık olarak gördüğü için Skinner'den ayrılmıştır. Bandura'nın bilişsel sosyal öğrenme teorisine göre gözlemsel öğrenme gözlemcinin sosyal model tarafından sergilenen davranışları dikkatli bir şekilde izleme, kodlama ve saklamasını gerektirmektedir. O'na göre çocuklar güçleri, zayıflıkları ve davranışlarının muhtemel sonuçları hakkında zihinsel notlar tutarak tecrübeyi düzenleyen aktif bilgi işleyicileridir.⁴³

Bandura saldırganlığın doğrudan veya dolaylı çevresel tecrübeler yoluyla öğrenilmiş ve korunmuş davranış olduğunu ileri sürmüştür. Saldırganlığın öğrenilmesi, herhangi bir yeni davranışın öğrenilmesine benzer şekilde ödül ve ceza yoluyla pekiştirilerek gerçek-

⁴¹ Felicity De Zulueta, *From Pain to Violence The Traumatic Roots of Destructiveness*, John Wiley & Sons 2006, ss.90,91.

⁴² Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Günümüzde İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yayınları, İstanbul 2010, ss.82-96.

⁴³ Astrid Stuckelberger, "A Transgenerational Perspective on Peace and on Violence Prevention", *Violence in Schools Cross-National and Cross-Cultural Perspectives*, (Editörler: Florence L. Denmark, Herbert H. Krauss, Robert W. Wesner), Springer 2005, s.154.

leşir. Örneğin birey ilk kez saldırgan davranışta bulunur ve bu olumlu bir sonuçla ödüllendirilirse saldırganlık benimsenir, eğer cezalandırılırsa gelecekte o davranıştan kaçınılacaktır. Bandura'nın isimlendirdiği sosyal öğrenme teorisine göre yeni davranışlar etkili bir modeli olumlu sonuçları olan bir eylemle meşgul olurken seyrederek dolaylı olarak ta edinilebilir.⁴⁴

Bandura'ya göre, modern toplumda saldırgan davranış şekilleri üç önemli kaynaktan edinilebilir. En önemli kaynaklardan birisi saldırganlığın model alındığı ve pekiştirildiği ailedir. Saldırganlığın ikinci önemli kaynağı, insanların sürekli olarak ilişki içerisinde oldukları içinde yaşanan alt kültürdür. En fazla saldırganlık olayları, saldırgan modellerin fazla olduğu ve kavgadaki, cesaretin bir değer olarak atfedildiği toplumlarda meydana gelmektedir. Saldırganlığın üçüncü kaynağı sembolik modellerin fazlaca yer aldığı medyadır. Televizyonun ortaya çıkışı, büyümekte olan çocuklar için mevcut model sayısı büyük oranda artırmıştır.⁴⁵

Şiddet olgusu eğer sosyal psikolojik yaklaşımın öngördüğü gibi öğrenilmiş bir davranış ise o zaman bu sorunun çözümü mümkündür. Zira birey şiddeti öğrendiği gibi şiddetin zararları öğrenebilir. Bireyi şiddet uygulamasını önleyici psikolojik, dini ahlaki değerler öğretilerek şiddet olgusu oluşmadan önlenir.

Sosyal Bilişsel Teori: Sosyo-bilişsel teori sembolik iletişimin, etkili tutumların, düşünce ve davranışların nasıl anlaşılması ve incelenmesi gerektiğine dair kavramsal bir temel sunmakta ve bireyler arası ilişkileri, insan davranışı üzerindeki çevresel etkileri ve bilişsel süreçlerin baskılayıcı rolünü incelemektedir.⁴⁶ Sosyo-bilişsel teoriye göre, birey hayata boş bir levha şeklinde başlamakta ve şiddeti öğrenmektedir.

Sosyo-bilişsel teori şiddetin biyolojik, psikolojik ve sosyolojik etkenlerini kabul etmekle birlikte, sosyolojik etkenleri diğerlerinden daha fazla vurgulamaktadır.⁴⁷ Teoriye göre şiddete tanık olma, gözlemleme veya sosyal öğrenme (diğerlerinin saldırgan davranışını

⁴⁴ Eron, "Theories of Aggression: From Drives to Cognitions", s.5.

⁴⁵ Albert Bandura, *Social Learning Theory*, Prentice Hall, New Jersey 1977, s.39,48,135;Koç, Okulda Şiddet, s.57.

⁴⁶ Nancy Signorielli, *Violence In The Media: A Reference Handbook Contemporary World Issues*, Abc-Clio, California 2005, s.228.

⁴⁷ Janice Humphreys, Jacquelyn C. Campbell, *Family Violence and Nursing Practice*, Springer Publishing Company, New York 2010, s.15.

seyrederek saldırganlığı öğrenilmesi) şeklinde uzun vadeli etkileri, saldırgan davranışlara yönelik bilişsel bir şemanın (bireyin gelecekte nasıl saldırganca davranabileceğine dair bir taslak veya planın) geliştirilmesi şeklinde kısa vadeli etkileri bulunmaktadır.⁴⁸

Teoriye göre sosyal davranış çoğunlukla bireyin ilk gelişim dönemleri boyunca öğrendiği davranış programları tarafından kontrol edilmektedir. Bu programlar hafızada depolanmış olan bilişsel senaryolar olarak tanımlanmakta ve sosyal sorun çözümünde rehber olarak kullanılmaktadır. Bu strateji veya senaryolar, diğer zihinsel davranış stratejilerinde olduğu gibi, kodlanmış, tekrarlanabilen, depolanmış ve tekrar geri getirilebilir durumdadır. Evvela bir senaryo kodlandığı orijinal durumla ilişkili veya benzer olan durumlarda az çok geri getirilebilecek şekilde kodlanmaktadır. Bununla birlikte, geri getirilen tüm senaryolar açık davranışa dönüşmez. Bir senaryo yeniden uygulanacağında birey onu içselleştirdiği normlarına uygunluğu ve muhtemel sonuçları açısından değerlendirmektedir.⁴⁹

78 | db

Kültürel Yaklaşım: Şiddetin nedenlerinden birisi de kültürdür. Her kültürde saldırgan davranışlar gözlemse de saldırganlığın oranı, dışa vuruş biçimi, hedefi gibi konularda kültürler arası farklılıklar bulunmaktadır. Engellemeler kültür ayırımı gözetmeksizin insanı öfkelenendirir, ancak bazı toplumlar diğerine göre saldırganlığı dışa yansıtmayı daha az hoş görebilir. Örneğin Sri Lanka'da öz kontrol çok büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle Sri Lanka'lılar büyük provokasyonlar karşısında bile saldırganca davranışta bulunmaktan çekinirler.

Bazı toplumlarda suç ve şiddet günlük hayatın yaygın bir parçasıdır ve sosyo-kültürel normlar tarafından kabul görür veya ona cesaretlendirilir. Örneğin Kabil, Karaçi ve Managua'da şiddet günlük hayatla öylesine birleşmiştir ki pek çok fakir semt sakini için şiddet, sıradan, normal ve rutin bir hale gelmiştir. Brezilya varoşları, Kolombiya şehirleri, Jamaika kenar mahalleleri ve Kuzey Amerika gettoları arasında şiddet sosyo-kültürel olarak kabul görmekte ve erkeklik göstergesi olarak algılanmaktadır. Türk kültüründe de şiddet bir güç ve cesaret simgesi olarak anlamlandırılabilir. "*Kızını dövmeyen dizini döver, dayak Cennet'ten çıkmıştır, öğretmenin vurduğu yerde gül biter, kadının karnından sıpayı, sırtından sopayı*

⁴⁸ Signorielli, *Violence in the Media*, s.237.

⁴⁹ Eron, "Theories of Aggression: From Drives to Cognitions", s.7.

eksik etmeyeceksin” gibi atasözlerimiz şiddet kültürümüzü yansıtmaktadır. Diğer yandan kültürün şiddet önleyici rolü de vardır. Örneğin Hong Kong’da Konfüçyüsçülük temelli aile değerleri, geniş akrabalık yapıları ve birbirine bağlı itaatkâr toplum yapısı, suç ve şiddet oranların az olmasında temel etkenlerdir.⁵⁰

Kültürel değerler içinde değerlendirebileceğimiz dinler genel olarak inananlarına şiddeti yasaklamakla birlikte tarihsel bir gerçeklik olarak din uğruna yapılan savaşlarda şiddet uygulanmıştır. Ortaçağda Hristiyanların Doğu’ya yaptıkları Haçlı Seferleri, Yahudilere ve Müslümanlara karşı yapılan savaş, saldırı ve soykırımlar din şiddeti olarak sınıflandırılabilir. Günümüzde güncel bir örnek olan DAESH’in uyguladığı şiddet, kendilerine göre din uğruna cihat, gerçekte ise İslam’ın kan, cinayet, tecavüz ve şiddeti emreden bir din olduğu yönünde bir tutum (islamofobi) oluşturma projelerinden birisi olarak düşünülebilir. Haçlı seferleri de dâhil olmak üzere tüm dini şiddetin arka planında ekonomik ve siyasal amaçlar vardır. Günümüzde Müslümanlara yönelik şiddete neden olan İslamofobi’nin arka planında da ekonomik, siyasal, tarihsel ve sosyal nedenler bulunmaktadır. Ayrıca tarihteki Aztek medeniyetinde olduğu gibi günümüzde de bir takım tarikatların toplu intihar⁵¹, insan⁵² ve havyan kurban etme gibi şiddet içeren ritüelleri bulunmaktadır.

Medya Etkisi: Şiddetin günümüzde bu kadar yaygın bir sorun haline gelmesinde medyanın önemli bir etkisi vardır. Kitap, dergi, televizyon, radyo ve internet sayesinde her tür şiddet ve saldırganlık içeren çizgi film, müzik, sinema, haber ve bilgisayar oyunu tüm dünyaya aynı anda yayılmaktadır. Şiddet içeriklerine sürekli olarak maruz kalmak, şiddeti sıradanlaştırmakta ve şiddet eğilimli bireylerde şiddet davranışlarını tetiklemektedir. Çocuklar ve gençler kendi şahsi kişiliklerini geliştirirken çevrelerinde gördükleri, beğendikleri, sevdikleri kişileri model alırlar ve onları taklit ederler. Pek çok filmde başroldeki kahraman kötü adamları yok etmek için acımasızca şiddet uygulamakta, bu sahneleri izleyen çocuklar kendilerini o kahramanla özdeşleşerek şiddet davranışlarını taklit edebilmektedirler.

⁵⁰ United Nations Human Settlements Programme, *Enhancing Urban Safety and Security: Global Report on Human Settlements 2007*, Earthscan 2007, s.67.

⁵¹ <http://onedio.com/haber/bir-tarikatin-toplu-intihari-jonestown-katliami-incelemesi-425876>, Erişim Tarihi: 24.04.2015

⁵² <http://www.mailce.com/satanistler-4-arkadaslarini-kesti-sonrada-mangal-yapip-vedi.html> 24.04.2015

40 yılı aşkın süredir devam eden sosyal bilim araştırmaları televizyonda şiddet izlemenin bir takım anti sosyal etkilere neden olduğunu göstermiştir. Araştırmacılar bir çocuğun ilkokulu bitirinceye kadar televizyonda 8000 cinayet ve 100.000'in üzerinde diğer şiddet turlerini gordüğünü tahmin etmektedirler. Ulusal Televizyon şiddeti Araştırması bulgularına göre Amerika'daki tüm televizyon programlarının %57'si şiddet turlerini içermektedir.⁵³

Amerika'da çocukların en çok televizyon seyrettikleri Cumartesi sabahlarında yayınlanan çizgi filmler ve diğer çocuk programlarının yüksek düzeyde şiddet içerdikleri tespit edilmiştir. İngiltere'de ise çizgi filmlerin çocuk programlarından çok daha fazla şiddet içerdikleri tespit edilmiştir. Gunter ve Harrison'un dört hafta süresince 943 çocuk programı üzerinde yaptıkları incelemede 368 çocuk programında 4000'den fazla şiddet eylemi ve 1900'ün üzerinde yinelenen şiddet tespit edilmiştir.⁵⁴

80 | db

şiddet üzerine yapılmış yüzlerce deneysel araştırmanın analizi sonucunda bir takım sonuçlara ulaşılmıştır. Birincisi, medyadaki şiddet içeriklerinin çok fazla izlenmesi saldırgan davranış ve artan saldırganlık tutumları ile ilişkilidir. İkincisi, şiddet izleme ile saldırgan davranış sergileme arasındaki ilişki zaman, mekân ve demografik durum ayırt etmeksizin yeterli derecede sabittir. Deneysel ve boylamsal araştırmalar da şiddet izlemenin saldırgan davranışa yol açtığını göstermiştir. Hatta daha da önemlisi doğal alan araştırmaları ve kültürler arası araştırmalar şiddet izlemenin sonradan gelen saldırganlığı artırdığını ve bunun kalıcı bir davranış örneğine dönüştüğünü göstermiştir. APA raporuna göre genç yaşta medya şiddetine maruz kalmak kalıcı birtakım olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Eğer saldırgan davranışlar hayatın ilk yıllarında öğrenilirse, onlar daha sonra anti sosyal davranışların temellerini oluşturabilirler. APA komisyonu ayrıca televizyon şiddetine maruz kalmanın bireylerin şiddete yönelik tutum ve davranışlarını iki şekilde değiştirdiği sonucuna varmıştır. Birincisi, uzun süre medyada şiddet izlemek izleyicilerin gerçek dünyadaki şiddete yönelik duygusal hassasiyetini azaltabilir. Sonuç olarak bireyler diğerlerine yönelik şiddete karşı hissiz tutumlar geliştirebilir ve bir şiddet olayı meydana geldiğinde kurbanı yardım için harekete geçme ihtimalleri azalabi-

⁵³ Smith, Donnerstein, "Harmful Effects of Exposure to Media Violence: Learning of Aggression, Emotional Desensitization, and Fear", ss.170, 172.

⁵⁴ Barrie Gunter, Jackie Harrison, Violence on Television, Taylor & Francis e-Library, 2005, ss.246-250.

lir. İkincisi ise medya şiddetine maruz kalmak, izleyicilerin gerçek dünyada şiddet kurbanı olma yönünde korku geliştirmelerine yol açabilir. Sonuç olarak bireyler diğerlerine karşı artan şekilde güvensiz ve şüpheli olabilir ve kendilerinin koruyucu bir takım tedbirler almakla meşgul olabilirler.⁵⁵

Ekonomik Durum: Ekonomi şiddetin önemli nedenlerinden birisidir. Ekonomik kriz zamanlarında daha fazla şiddet ve cinayet olaylarının meydana geldiği araştırmalarla tespit edilmiştir. Sanayileşme, göç, işsizlik gibi olgular şiddete yol açmaktadır.

Amerika’da cinsiyet, sınıf farklılıkları ve şiddet davranışları arasındaki ilişkilerin incelendiği bir araştırmada 4500’den daha fazla genç, psikolojik ve davranışsal gelişimlerini tespit için yıllarca takip edilmiştir. Araştırmada düşük sosyo-ekonomik sınıftan olan kız ve erkek çocukların daha fazla şiddet uyguladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte düşük gelirli ailelerin çocuklarından yüksek akademik başarı beklentisinin, çocuklarındaki şiddet davranışını azalttığı tespit edilmiştir.⁵⁶

Tutum ve algıları fakirlik tarafından şekillendirilen pek çok varoş sakini için şiddet bir hayatta kalma stratejisidir. Örneğin Londra’nın doğusunda Güney Afrikalı’ların yaşadığı bir kasabada yapılan araştırmada işsizlik ve ötekileştirmelerin şiddet eğilimini artırdığı tespit edilmiştir. Bazı araştırmacılar şiddetin hâkim olduğu bölgelerde fiziksel ve sosyal kazancı yok ettiği için fakirliğe neden olduğunu savunmaktadırlar.⁵⁷ Parker ve Pruitt de yetişkinlerde cinayet oranları ile fakirlik arasındaki ilişkiyi araştırmışlar ve fakirlik ile cinayet oranları arasında anlamlı bir ilişkili olduğu sonucuna varmışlardır.⁵⁸

Gelir düzeyi bireyin hayatı, seçimleri ve davranışlarıyla yakından ilişkili olan dışsal bir faktördür. Dışsal etkenler şiddeti de kapsayan her tür davranışın nedeni olması açısından önemlidirler. Fakirliğin şiddeti beslediği oldukça kesin bir varsayım gibi görünebilir ancak bilim tarihinde pek çok varsayım yeniden test edilmek ve değiştirilmek zorunda kalmıştır. Öncelikle farklı nedenlere sahip pek çok şiddet türü olduğunu akıldan çıkarmamak gerekmektedir.

⁵⁵ Smith, Donnerstein, “Harmful Effects of Exposure to Media Violence: Learning of Aggression, Emotional Desensitization, and Fear”, s.176-177.

⁵⁶ Englander, *Understanding Violence*, s.38.

⁵⁷ United Nations Human Settlements Programme, s.67.

⁵⁸ Englander, *Understanding Violence*, s. 40.

Fakirliğin yol açtığı şiddet diğer şiddet türlerinin yanında çok önemli olmayabilir. Tittle, Villemez ve Smith 53 çalışmayı incelemiş ve sosyal sınıf ile suç davranışı arasında ters ilişki olduğuna dair bir delile ulaşmamışlardır.⁵⁹

Şiddeti Önlenmesi

Farklı nedenleri ve boyutları olan şiddet olgusunu önlemek için geliştirilen yaklaşımlar çok boyutlu bir yapıya sahip olmalıdır. Şiddeti önlemede öncelikle şiddetin kaynağı ve nedenleri anlaşılmalı, daha sonra uygun yöntemlerle şiddet davranışı kontrol edilmeye çalışılmalıdır.

Çok sayıda bilimsel araştırma şiddetin önlenilebilir olduğunu göstermektedir. Çocuğa kötü muamele ve ergen şiddeti gibi şiddet türlerinde şiddeti önleme programlarının başarısı ve uzun vadeli şiddeti önleme kazanımları daha büyüktür. Bazı istisnalar haricinde etkili şiddet önleme programları gelir düzeyi yüksek ülkelerde yapılmaktadır. Bu programların orta ve düşük gelir düzeyine sahip ülkelere uyarlanması kolay değildir. Sosyo-ekonomik durumlar ve bir şiddet türü olarak salgın hastalıkların olduğu bu yerlerdeki düzenlemeler oldukça farklılaşmaktadır. 93 araştırma üzerinde yapılan meta analizde silah şiddetini önlemede ateşli silah satışının yasaklanmasının küçük, kanuni yaptırımların ise orta derecede etkili olduğu tespit edilmiştir.⁶⁰

Suç ve şiddetin önlenmesinde en etkili yöntem şiddetin cezalandırılması değil, şiddetin oluşmadan önlenmesidir. Hemen her gün medyada rastladığımız cinayet, tecavüz olayları karşısında halkımızda idam cezasının geri gelmesine yönelik artan bir isteğe şahit olmaktayız. Ancak, idam cezası suçları önlemede gerçekten etkili olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Yapılan araştırmalar idam cezasının suç işleme eğilimini azaltmadığını göstermektedir. Araştırmalar idam cezası olan ve olmayan ülkelerde suç işleme oranlarında anlamlı bir farklılık olmadığını göstermiştir. ABD’ de 1991 ve 2011 yılları arasında idam cezası uygulanan ve uygulanmayan eyaletlerde suç oranları üzerine yapılan araştırmalarda idam cezası uygulanmayan eyaletlerde tutarlı bir şekilde daha az suç oranı tes-

⁵⁹ Englander, *Understanding Violence*, ss. 36,37.

⁶⁰ http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/status_report/2014/en/ 13.4.2015

pit edilmiştir.⁶¹ Suç işleme eğilimli bireyler ölümden korkmayabilir. Bu onlarda herkesin bir gün öleceği bilincinin yerleşmiş olmasından ve bu gün veya başka bir zaman ölmenin veya idam edilmenin kesin sonucu değiştirmeyeceğine yönelik düşünce geliştirmelerinden kaynaklanabilir. İdam cezasının olduğu ülkelerde suç işleme eğilimli bireyler suç işlemekten vazgeçme yerine yakalanmamaya daha çok özen göstermekte, bunun sonucunda faili meçhul cinayetlerde artış olmaktadır. İdam cezasının uygulanmakta olduğu ABD’de yapılan bir araştırmada örneklemin %50’sinin idam cezasının suçları önlemede caydırıcı olmadığını kanaatinde olduğu tespit edilmiştir.

İdam cezasının suç işlemekten caydırdığını gösteren bilimsel bir delil yoktur. Kuzey Karolina’da Adalet Departmanı’nın verilerine göre eyalette infazlar durdurulduğundan beri cinayet oranları düşmektedir. Bu gerçeğe göre, idam cezasının suç işlemekten caydırdığına dair güvenilir bir delil bulunmamaktadır. ABD’de genelinde cinayet oranlarına bakıldığında idam cezası uygulanmayan eyaletlerdeki cinayet oranları idam cezası uygulayan eyaletlere göre anlamlı şekilde daha düşüktür. Bu sonuç son 20 yıldan beri sürekli olarak bu şekildedir⁶².

Şiddetin önlenmesinde en etkili yöntem suç işlenmesinden sonra ağır cezalar vermek değil, suçun oluşmasını önceden önlemektir. Bu da en başta eğitimle gerçekleştirilebilir. Anaokulundan başlayarak bireylerde sağlam bir vicdan ve oto kontrol duygusu geliştirilmesi sağlanabilir. Bu etkiyi sağlayabilecek en önemli olgu ise dindir.

İnsan sosyal bir varlıktır ve hayatının ilk dönemlerinde taklit ve model alma yoluyla öğrenmektedir. Şiddet olgusu çoğunlukla sosyal kaynaklı bir olgudur. Çocuk, televizyon, internet, film, çizgi film, bilgisayar oyunları, okul, aile ve benzeri ortamlarda şiddete tanık olma veya şiddete maruz kalma suretiyle şiddeti öğrenmektedir. Gelecekte şiddet eğilimli nesiller yetişmesi için sanal ya da gerçek dünyada çocuğun şiddete tanık olduğu veya ona maruz kaldığı ortamlar ciddi bir şekilde kontrol altına alınmalıdır. Bu bağlamda şiddet içerikli yayınlar, yapımlar veya bilgisayar oyunları yasaklanabilir. Okulda ve ailede uygulanan şiddeti tespit etmeye ve kontrol etmeye yönelik sosyal destek programları geliştirilebilir. Okullarda şiddet önleme programları başlatılabilir. Bu programlarda

⁶¹ <http://www.deathpenaltyinfo.org/deterrence-states-without-death-penalty-have-had-consistently-lower-murder-rates>, 09.04.2015

⁶² <http://nccadp.org/issues/deterrence/> 16.04.2015

alanında uzmanlaşmış psikolog, sosyal ve manevi destek uzmanları görevlendirilebilir. Şiddet suçu hükümlülerinin yasal olarak katılmak zorunda olacakları duygu ve davranış kontrolü terapileri geliştirilmelidir.

Şiddet olaylarının en önemli nedenlerinden birisi alkol ve uyuşturucu kullanımıdır. Tüm yaralanmaların %40-60'ı alkol kullanımına bağlanmaktadır. Bağımsız devletler topluluğu ve diğer doğu ülkelerinde yetişkin ölümlerinin fazlalığı alkolle ilişkilendirilmektedir. Aile şiddetindeki manzara ise çok daha kötüdür: Rusya Federasyonunda aile içi vakaların %85'inin temel tetikleyicisinin alkol olduğu tahmin edilmektedir. Alkol ve uyuşturucu bağımlısı ebeveynlerin şiddet ve ilgisizliğinden dolayı en fazla tehlike altında olanlar çocuklardır. Dünya Sağlık Örgütü Bölgesel Komisyonu, Alkol Eylem Planı (2000-2005) ile alkol ile ilişkili zararları belirleme, alkolsüz ortamlar, içkili araba kullanma yasaları, reklam denetimleri, daha iyi tedaviye ulaşma, üretim güvenliği, önleme, keşif ve kontrol konusundaki uzmanların daha iyi eğitilmesini içeren farklı kontrol tekniklerini tanıtan bir takım çözümler sunmaktadır.⁶³

84 | db

Şiddeti Önleme Yaklaşımları

Rasyonel Politikalar Geliştirme: Şiddeti önlemede doğru politikalar geliştirilebilmesi için aile içi istismar ve ihmal üzerine yapılan son araştırmalar takip edilmeli ve risk faktörleri göz önünde bulundurulmalıdır. Ailede şiddetin farklı yönleriyle ilgili olarak, sivil mahkeme süreçleri, sağlık hizmetleri, ruh sağlığı, uzun vadeli bakım, çocuk bakımı ve eğitim faktörlerinin hepsinin ayrı ayrı rolleri bulunmaktadır. Ekonomi, sosyal refah, sağlık, adalet ve ruh sağlığı politikaları aile fertlerinin birbirleriyle ilgilenebilme yeterliliklerini son derece etkilemektedir. Sağlık hizmetleri, uygun barınma, yeterli ücret, ulaşılabilir çocuk ve yaşlı bakımı, evlat edinme ve benzeri konular şiddet, istismar ve ihmal ile paralel olan meselelerdir. Bu konulardaki yanlış ve eksik politikalar ailede istismar ve ihmale zemin hazırlarken veya uygulanacak doğru politikalarla aile hayatının sağlıklı bir şekilde işleyişi sağlanabilir.⁶⁴

⁶³ Dinesh Sethi, Francesco Mitis, Francesca Racioppi, *Preventing Injuries in Europe: From International Collaboration to Local Implementation*, World Health Organization, Regional Office for Europe WHO Regional Office Europe 2010, ss.10,35.

⁶⁴ Karel Kurst-Swanger, Jacqueline L. Petcosky, *Violence in the Home Multidisciplinary Perspectives*, Oxford University Press 2003, s.263.

Ceza: Cezanın altında yatan temel mantık, kişinin cezadan bir şeyler öğreneceği ve bu davranışı tekrarlamayacağıdır. Ağır cezaların geçici olarak etkili olduğu araştırmalarla gösterilmiştir. Ancak çok dikkatli olunmaz ise uzun vadede tam tersi etki de yapabilir. Ana-baba çocuk ilişkilerine bakıldığında çocukluğuna fiziksel ceza alan çocukların ileri de daha saldırgan oldukları gözlemlenmiştir. Yapılan kontrollü deneylerde saldırgan karakterin cezalandırıldığı bir film izleyen çocukların, karakterin cezalandırılmadığı bir film izleyen çocuklara göre daha az saldırgan olduğu gözlemlenmiş, ancak hiç saldırgan karakter izlemeyen çocukların saldırganlığı en düşük çıkmıştır.⁶⁵ Buna göre saldırganlığın cezalandırmak bir dereceye kadar etkili olsa da saldırganlığı izlememek en az saldırgan davranışa yol açmaktadır. Öyleyse çocukların şiddet ve saldırganlık içeren ortamlardan uzak tutmak, televizyon, internet ve bilgisayar oyunlarında da şiddet içeriklerini izlettirmemek şiddeti önlemede daha etkili bir yöntemdir.

Empatiyi Geliştirmek: Bireyin zıtlasma yaşadığı kişi yerine koyarak olaya farklı bakış açısıyla bakabilmesi, anlayış ve hoşgörü iklimi meydana getirerek şiddeti oluşmadan önleyebilmektedir. Empati duygusu hayatın ilk yıllarında geliştirilmesi gerekmektedir.

Düşük empati ile şiddetle sonuçlanan öz kontrol kaybı arasında önemli neden sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Suçluluk ve empati saldırganlık güdülerine karşı direnç ve öz kontrol sağlayan iki önemli duygusal güçtür. Suçluluk ve empatinin kaybolması veya askıya alınması öz kontrol kaybına yol açarak saldırganlık davranışa yol açabilir. Suçluların saldırganlık dürtülerine yönelik öz kontrol eksikliklerinin en genel ve önemli nedeni kurbanlarıyla empati kurma eksiklikleri ya da saldırganca eylemlerine yönelik suçluluk eksikliğidir.⁶⁶

Aronson'un yaptığı bir deneyde sürücülerin trafik ışığı kendileri için yeşil yandığında yoldan geçen bir yayaya %90'nın agresif bir şekilde korna çalmış, ancak aynı durumda yoldan geçen bir koltuk değneği kullanan birisi ise korna çalanların sayısının hissedilir şekilde azalmıştır. Bunun sebebi son durumdaki kişi ile empati kurmamızdır. Bireylerde empati duygusu geliştirilirse olaya çok yönlü

⁶⁵ Kağıtçıbaşı, *Günümüzde İnsan ve İnsanlar*, s.395-396.

⁶⁶ Theodore L. Dorpat, *Crimes of Punishment: America's Culture of Violence*, Algora Publishing 2007, s.14.

bakabilme yeteneği sayesinde şiddet olayları oluşmadan önlenebilecektir.⁶⁷

Biyolojik Müdahale: Şiddet ve saldırganlık için belirli bir biyolojik tedavi olmamakla birlikte belli dozajlarda ipnotik, antipsikotik, antikolünsan veya genel anesteziklerin uygulanması genel bir sakinleştirme etkisi sağlayarak şiddet davranışını zorlaştırmakta veya imkânsız hale getirmektedir. Şiddete neden olan aşırı heyecan durumlarında acil müdahale olarak benzodiyazepiler kullanılmaktadır. Maddenin etkisi heyecanın altındaki nedene bağlı değildir ve tedavi göreceli olarak güvenlidir. Psikozlarda çalkantılı davranışları tetikleyen semptomları tedavi etmede antipsikotikler gereklidir. Gerekli görüldüğü durumlarda benzodiyazepinler veya antipsikotiklerden biri veya her ikisi kas içi olarak uygulanmaktadır. Antipsikotikler belli dozajda alındığında meydana gelen sakinleşme şiddet davranışını azaltmaktadır. Tipik antipsikotiklerin saldırganlığı azaltıcı etkisi belirli rahatsızlığa özel değildir ve pek çok vaka da kullanılmaktadır.⁶⁸

86 | db

Dindarlığın Artırılması: Tarihsel bir olgu olan din geçmişten günümüze gelen varlığıyla insanın duygu, düşünce ve davranışlarını yönlendiren en önemli olgudur. Dinler bireye görev ve sorumluluklar vererek gayesizlikten ve boşluktan kurtarır. Karşılıksız iyilik yapmayı, zekât ve sadakayı emrederek empati ve vicdan duygusunu geliştirir. Zararlı şeyleri yasaklayarak beden ve ruh sağlığını korur. Hayata, ölüme, yaşamsal sıkıntılara anlamlar yükleyerek bireyi isyan etmekten, stres, depresyon, yalnızlık ve yabancılaşmadan korur.

Dinin insana en önemli kazanımlarında birisi de otokontrol duygusunu geliştirmesidir. Din bireye kul olduğu bilincini kazandırarak, kendisinden güçlü her şeyi yaratan ve her şeye gücü yeten bir Yaraticı'nın kontrolünde olduğunu hatırlatır. Böylece dindar birey, Allah'ın gazabına uğramamak, kabir ve Cehennem azabı görmemek için davranışlarında kontrollü olmaya gayret gösterirken Allah'ın rızasını kazanmak, şükretmek, Hz. Peygamber'in şefaatine nail olabilmek ve Cennet'e girebilmek için iyi işler yapmaya gayret gösterir.

Karslı tarafından Erzurum'da ikamet eden değişik yaş ve meslek gruplarından 1166 kişi üzerinde yapılan araştırmada, dinin bi-

⁶⁷ Kağıtçıbaşı, *Günümüzde İnsan ve İnsanlar*, s.398.

⁶⁸ Volavka, *Neurobiology of Violence*, s.271,273.

reyi duygu, düşünce ve davranışlarda daha kontrollü olmaya sevk ettiği tespit edilmiştir.⁶⁹ Yurt dışında yapılan başka araştırmalarda da dindarlık ile kontrollü olma arasında pozitif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir.⁷⁰

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada günümüzün en önemli sorunlarında olan şiddet problemi ele alınmıştır. Şiddetin insan doğasında yer alan hayatta kalma içgüdüsünden kaynaklanan içgüdüsel yönü, hormonal ve genetik faktörlerin, beyin travmalarının ve alınan uyarıcı maddelerin sonucu olarak biyolojik yönü, organizmaya yönelik etkilere tepki olarak davranışsal yönü, olayların anlamlandırmasının bir sonucu olarak bilişsel yönü, ailede, okulda, çevrede şiddete maruz kalma veya tanık olma suretiyle şiddeti öğrenme ve benimsemeye dair sosyal yönü, fakirlik ve yoklukla alakalı ekonomik yönü ve kültürel yönü bulunmaktadır. Bu kadar farklı nedenleri olan şiddetin önlenmesi ise şiddetin farklı kaynaklarını göz önünde bulunduran çok yönlü politikalarla mümkün olabilir.

Şiddet olgusu çoğunlukla sosyal kaynaklı öğrenilmiş bir olgu olduğu için önlenmesi mümkündür. Ancak pek çok sosyal problemde olduğu gibi şiddet konusunda da öncelik, uygulanmaya konmuş şiddete yönelik tedbirlerden ziyade şiddetin oluşumunun önlenmesi üzerine odaklanmalıdır. Bu ise şiddeti önlemeye yönelik politik, yasal, psikolojik, biyolojik ve dini yaklaşımların birlikte kullanılması ile mümkün olabilir. Yoksullukla mücadele, şiddet eylem planları, çocuk ve yaşlılara yönelik bakım hizmetleri, madde bağımlılığı konusunda devlet tarafından topluma destek olunmalıdır. Satışı yasal olup en yaygın şiddet nedenleri arasında olan alkol satışına sınırlandırma getirilmelidir. Geniş kitlelere ulaşabilen medya araçlarında şiddet teşirinin önüne geçilmelidir. Bununla birlikte şiddetin

⁶⁹ Necmi Karşlı, "Dindarlık ve Öfke Kontrolü İlişkisi" (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Felsefe ve Din Bilimleri A.B.D. Din Psikolojisi Bilim Dalı, Erzurum 2011, s.212.

⁷⁰ Robert Marsh, Rudi Dallos, "Roman Catholic Couples: Wrath and Religion" *Family Process*, Vol. 40, Fall, (2001), s.355; Sung Joon Jang, Byron R. Johnson, "Explaining Religious Effects on Distress Among African Americans", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 43(2), 2004, s.250; Robert Marsh, Rudi Dallos, "Religious Beliefs and Practices and Catholic Couples' Management of Anger and Conflict" *Clinical Psychology and Psychotherapy Clin. Psychol. Psychother.* 7, 2000, s.33.

önlenmesinde bireylerde öz kontrol, vicdan ve sorumluluk duyularını geliştiren, hayata ve insanlara yönelik pozitif bakış açısı kazandıran dinin gücünden de istifade edilmelidir.

Kaynakça

- Berkowitz, Leonard "Is Something Missing? Some Observations Prompted By The Cognitive-Neoassociationist View Of Anger And Emotional Aggression", *Aggressive Behavior*, (Editör: L. Rowell Huesmann), Springer 1994
- Bjorkly, Stal, "Psychological Theories of Aggression: Principles and Application to Practice", *Violence in Mental Health Settings Causes, Consequences, Management* (Editörler: Dirk Richter, Richard Whittington), Springer 2006
- Bloom, Richard W., Nancy Dess, *Evolutionary Psychology And Violence*, Praeger 2003
- Budak, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat, Ankara 2009
- Charney, Dennis, S. R. James R. Blair, "Emotion Regulation: An Affective Neuroscience Approach", *Neurobiology of Aggression*, Editör: Mark P. Matsson, Humana Press, New Jersey 2003
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997
- Dorpat, Theodore L., *Crimes of Punishment: America's Culture of Violence*, Algora Publishing 2007
- Eastin, Matthew S., *Encyclopedia of Media Violence: One-Volume Set*, Sage Publications, 2013
- Englander, Elizabeth Kandel, *Understanding Violence*, Psychology Press, London, 2003
- Eron, Leonard D. "Theories of Aggression: From Drives to Cognitions", *Aggressive Behavior : Current Perspectives*, Ed. L. Rowell Huesmann, Plenum Press, New York, 1994
- Gadson, Sally, *Psychology and Sport*, Heinemann 2001
- Global Status Report On Violence Prevention 2014, World Health Organization 2014, http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/status_report/2014/en/
- Gulbenkian, F. C. Report of the Gulbenkian Foundation Commission, "Children and violence", London: Calouste Gulbenkian Foundation 1995.
- Gunter, Barrie, Jackie Harrison, *Violence on Television*, Taylor & Francis e-Library, 2005
- Heger, Astrid Heppenstall, "Child Sexual Abuse", *Clinical Pediatric and Adolescent Gynecology*, Ed. Joseph S Sanfilippo, et all, Informa Healthcare USA, New York 2009
- Howe, Adrian, *Sex, Violence and Crime*, Roudledge-Cavendish, Oxon 2018
- Humphreys, Janice, Jacquelyn C. Campbell, *Family Violence and Nursing Practice*, Springer, New York 2010
- Jang, Sung Joon, Byron R. Johnson, "Explaining Religious Effects on Distress Among African Americans", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 43(2), 2004
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem, *Günümüzde İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yayınları, İstanbul 2010
- Karel Kurst-Swanger, Jacqueline L. Petcosky, *Violence in the Home Multidisciplinary Perspectives*, Oxford University Press 2003
- Karlı, Necmi, "Dindarlık ve Öfke Kontrolü İlişkisi" (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Felsefe ve Din Bilimleri A.B.D. Din Psikolojisi Bilim Dalı, Erzurum 2011
- Koç, Bozkurt, *Okulda Şiddet*, E Yazı Yayınları, İstanbul 2011
- Krahe, Barbara, *The Social Psychology of Aggression*, Psychology Press. 2013
- Krug, Etienne G., Linda L. Dahlberg, James A. Mercy, *World Report On Violence And Health*, World Health Organization, (Editörler: Etienne G. Krug ve diğerleri) Geneva 2002
- Lorenz, Konrad, *On Aggression*, Psychology Press. 2002

- Marsh, Robert, Rudi Dallos, "Religious Beliefs and Practices and Catholic Couples' Management of Anger and Conflict" *Clinical Psychology and Psychotherapy Clin. Psychol. Psychother*, 7, 2000
- Marsh, Robert, Rudi Dallos, "Roman Catholic Couples: Wrath and Religion" *Family Process*, Vol. 40, Fall, (2001),
- Matsumoto, David, *The Cambridge Dictionary of Psychology*, Cambridge University Press 2009
- Michaud, Yves, *Şiddet*, (Çev. Cem Muhtaroglu), İletişim Yayınları
- Murchadha, Felix Ó, *Violence, Victims, Justifications: Philosophical Approaches*, Peter Lang 2006
- Roberts, Albert R., *Handbook Of Domestic Violence Intervention Strategies: Policies, Programs, And Legal Remedies*, Oxford University Press, New York 2002
- Sethi, Dinesh, Francesco Mitis, Francesca Racioppi, *Preventing Injuries in Europe: From International Collaboration to Local Implementation*, World Health Organization, Regional Office for Europe WHO Regional Office Europe 2010
- Signorielli, Nancy, *Violence in the Media: A Reference Handbook Contemporary world issues*, Abc-Clio, California 2005
- Smith, Stacy L., Edward Donnerstein, "Harmful Effects of Exposure to Media Violence: Learning of Aggression, Emotional Desensitization, and Fear", *Human Aggression*, (Editörler: Russel G. Geen, Edward Donnerstein), Academic Press, California 1998
- Stuckelberger, Astrid, "A Transgenerational Perspective on Peace and on Violence Prevention", *Violence in Schools Cross-National and Cross-Cultural Perspectives*, (Editörler: Florence L. Denmark, Herbert H. Krauss, Robert W. Wesner), Springer 2005
- Vatandaş, Celalettin, *Aile ve Şiddet: Türkiye'de Eşler Arası Şiddet*, Afyon Kocatepe Üniv. Yayınları 2003
- Volavka, Jan, *Neurobiology of Violence*, American Psychiatric Publishing Washington DC 2002
- World Health Organization Europe, "Injuries And Violence In Europe Why They Matter And What Can Be Done Summary" Denmark 2005
- Young, Rebecca M., Evan Balaban, "Aggression, Biology, and Context: Déjà-Vù All Over Again?", *Neurobiology of Aggression*, (Editör: Mark P. Matsson), Humana Press, New Jersey 2003
- Zillmann, D. (1979). *Hostility and Aggression*, L. Erlbaum Associates
- Zulueta, Felicity de, *From Pain to Violence The Traumatic Roots of Destructiveness*, John Wiley & Sons 2006

İnternet Kaynakları

- http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/status_report/2014/en/ 13.4.2015
- <http://onedio.com/haber/bir-tarikatin-toplu-intihari-jonestown-katliami-incelemesi-425876>, 24.04.2015
- <http://www.mailce.com/satanistler-4-arkadaslarini-kesti-sonrada-mangal-yapip-yedi.html> 24.04.2015
- <http://www.deathpenaltyinfo.org/deterrence-states-without-death-penalty-have-had-consistently-lower-murder-rates>, 09.04.2015
- <http://nccadp.org/issues/deterrence/> 16.04.2015
- <http://www.techtimes.com/articles/6502/20140506/here-are-the-weirdest-google-searches-people-make.htm> 16.03.2016
- <http://www.ahaber.com.tr/gundem/2016/01/02/iste-googleda-yapilan-en-tuhaf-aramalar> 16.03.2016